

214

ČESKÁ MLUVNICE

PRO ŠKOLY OBECNÉ.

UPRAVIL

JOS. HORČIČKA,

UČITEL MĚŠTANSKÉ ŠKOLY V ÚSTÍ NAD ORLICÍ.

DÍL PRVNÍ.

(SE ZŘETELEM K II. DÍLU ČÍTANKY OSMIDÍLNĚ.)

PRO DRUHOU TŘÍDU SKOL OSMITŘÍDNÍCH.

SCHVÁLENA VÝNOSEM VYS. C. K. MINISTERSTVA KULTU A VYUČOVÁNÍ
ZE DNE 13. ŘÍJNA 1898 Čís. 20.016.

Cena 30 h, váz. 40 h.

V PRAZE.

KNIHTISKÁRNA J. OTTO NAKLADATELSTVÍ.

1899.

P

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PEDAGOGICKÉ FAKULTY
HRADEC KRÁLOVÉ

Inventár č. 34085

Signatura UL 4508/11

I. Větosloví a tvarosloví.

O větě vůbec.

§ 1.

Příklady. Žák píše. Kovář kove. Ryba plove. Růže voní. Slunce svítí. Strom kvete.

Odpovězte k otázkám: Co dělá žák? kovář? ryba? růže? slunce? strom?

O osobách a věcech vypoovídáme, co dělají.

§ 2.

Příklady. Dívka je čistotná. Dělník je pracovitý. Zajíc je plachý. Nůž jest ostrý. Med je sladký. Kámen je tvrdý.

Odpovězte k otázkám: Jaká je dívka? Jaký je dělník? zajíc? nůž? med? kámen?

O osobách a věcech vypoovídáme, jaké jsou.

§ 3.

Příklady. Kovář je řemeslník. Slepice je domácí pták. Lípa je strom. Zlato je kov. Hlava je část těla.

Odpovězte k otázkám: Co je kovář? slepice? lípa? zlato? hlava?

O osobách a věcech vypoovídáme, co jsou.

§ 4.

Příklady.

a) Žák jest chválen. Ryba jest chycena. Tráva jest posečena. Obilí jest vylácano.

Odpovězte k otázkám: Co se děje se žákem? s rybou? s travou? s obilím?

b) Otec byl unaven. Housenka byla zničena. Pole bylo zoráno. Svět byl od Boha stvořen.

Odpovězte k otázkám: Co se dělo s otcem? s housenkou? s polem? se světem?

c) Hoch bude potrestán. Ovce bude ostříhána. Dám bude obfien. Nůž bude nabroušen.

Odpovězte k otázkám: Co se bude díti s hochem? s ovci? s domem? s nožem?

O osobách a věcech vypoovídáme a) co se s nimi děje, b) co se s nimi dělo, c) co se s nimi bude díti.

Vypoovídáme-li něco o osobách nebo věcech, pronášíme věty.

Üvčení 1. Pronášejte věty, odpovídající k otázkám:

a) Co dělá otec? malíř? kovář? pes? ovce? včela? měsíc? žák? vítr? bouře? sníh? truhlář?

b) Jaký je žák? kůň? jelen? mravenec? sníh? uhel? ocet? pták? med? most?

Jaká je matka? dívka? kost? ovce? lípa? tráva? sůl?

Jaké je dítě? poupě? sklo? zlato? železo? jablko?

c) Co je zedník? malíř? zmije? bělásek? růže? buk? chléb? mléko? víno? skříň?

d) Co se děje s vojínem? s obilím? s ovocem? s motýlem? s hadem? se stromem? s vodou?

e) Co se dělo se žitem? se dřívím? s hochem? s vojínem? s rybou? s obrazem?

f) Co se bude díti s travou? s listem? s ovocem? s hadem? s housenkou? s neposlušným dítětem? s pilným žákem?

Podmět a přísudek.

§ 5.

Příklady.

Rolník oře.		Kdo oře? — Rolník.
Pes je věrný.		Kdo je věrný? — Pes.
Jablko je kyselé.		Co je kyselé? — Jablko.

Slova: rolník, pes, jablko jsou podměty.

Osoba nebo věc, o které se ve větě něco vypoovídá, je podmět věty.

Na podmět se tážeme: kdo? nebo co?

Cvičení 2. Tázající se, vyhledávejte podměty ve větách: Mlatec mlátí. Služka zametá. Padá sníh. Jablko je zralé. Pusté je pole. Rozkveté růže. Pilný je mravenec. Žák bývá chválen. Dítě má poslouchati. Mléko je zdravý nápoj.

Cvičení 3. Opisuující věty z prvního a druhého odstavce čl. 13. „Zvuky a hlasy“, vyhledávejte podměty a označujte je číslicí 1! (Píšťala píská.)

§ 6

Příklady.

Rolník oře.		Co se vypoovídá o rolníkovi? — Oře.
Pes je věrný.		Co se vypoovídá o psovi? — Je věrný.
Smrk je strom.		Co se vypoovídá o smrku? — Je strom.

Slova: oře, je věrný, je strom jsou přísudky.

Všecko to, co se o podmětě vypoovídá, je přísudek věty.

Na přísudek se tážeme: Co se vypoovídá o ... (podmětě)?

Cvičení 4. Tázajíce se, vyhledávejte přísudky v těchto větách: Skřivánek pje. Drvoštep štípe. Věje vítr. Potůček bublá. Vyletěla holubička. Kukačka kuká. Červená je krev. Topol je vysoký strom. Nůž jest ostrý. Led je kluzký.

Cvičení 5. Opisující věty z třetího odstavce čl. 13. „Zvuky a hlasy“, vyhledávejte přísudky a označujte je číslicí 2! (Husa kejhá.)

Podmět a přísudek jsou části věty.

Cvičení 6. Rozkládejte věty čl. 14. „Co říkáme o věcech neživých“ v podmět a přísudek!

Podstatná jména.

§ 7.

Příklady. Otec, žákyně, dítě, malíř;
pes, husa, žába, včela;
kladivo, nůž, dům, tabule.

Zvířata jsou věci živé.

Jména osob a věcí jsou podstatná jména.

Cvičení 7. Říkejte a) 5 jmen řemeslníkův, b) 5 jmen čtvernohých zvířat!

Cvičení 8. Říkejte jména věcí a) ve škole, b) doma, c) na dvoře, d) v zahradě!

Cvičení 9. Která z těchto podstatných jmen jsou a) jména osob, b) která jména zvířat, c) která jména věcí: matka, žák, cihla, kostel, ovce, ruka, péro, rolník, zajíc, holub, zahrada, světnice, mlatec, ryba, rybník, rybář, kniha, knihař, zedník, kůň, kleště, stůl, kapr, lípa, kabát.

Cvičení 10. Ze čl. 11. „Chyby“ vyhledávejte podstatná jména a určete, a) která jsou jména osob, b) která jména zvířat, c) která jména věcí!

Cvičení 11. Napište a) 5 jmen osob, b) 5 jmen ptáků, c) 5 jmen ryb, d) 10 jmen rostlin, e) 5 jmen kovů, f) 5 jmen nápojů, g) 5 jmen látek, ze kterých se staví dům!

Rod podstatných jmen.

§ 8.

Příklady. Žák se učí. Dívka zpívá. Dítě si hraje. —
Pes hlídá. Vosa bodá. Město vyhořelo.

Podstatné jméno je rodu mužského, dá-li se k němu připojit slovo ten; na př. (ten) hoch, (ten) strom.

Podstatné jméno je rodu ženského, dá-li se k němu připojit slovo ta; na př. (ta) sestra, (ta) zahrada.

Podstatné jméno je rodu středního, dá-li se k němu připojit slovo to; na př. (to) dítě, (to) pole.

Podstatná jména jsou trojího rodu: mužského, ženského a středního.

Cvičení 12. Vypište z této řady nejprve podstatná jména rodu mužského, potom rodu ženského a konečně rodu středního: žena, okno, víno, med, nápoj, koš, jahoda, jehla, máslo, chléb, psaní, oko, sova, strom, kočka, olovo, jehně, jelen, stěna, železo, koza, kabát, střelec, obraz, strýc, koleno, sklenice, kniha, sklo, tele, liška, květina, švestka, kost, veverka, slepice, kohout, kuře, hříbě, kotě, dub, růže, hvězda, jablň, dítě, poupě, orel.

Cvičení 13. Říkejte a pak napište a) 5 podstatných jmen rodu mužského, b) 5 rodu ženského a c) 5 rodu středního!

Cvičení 14. Ze čl. 12. „Rýmovačka“ vypište
a) 10 podstatných jmen rodu mužského, b) 10 rodu
ženského a c) 5 rodu středního!

Číslo podstatných jmen.

§ 9.

Příklady. Dívka si hraje. Vrána kráká. List je zelený.
Poupě se rozvíjí.

Podstatná jména: dívka, vrána, list, poupě znamenají jen
jednu osobu nebo věc.

Znamená-li podstatné jméno jen jednu
osobu nebo jednu věc, jest čísla jednotného.

Příklady. Dívky si hrají. Vrány krákají. Listy jsou
zelené. Poupata se rozvíjejí.

Podstatná jména: dívky, vrány, listy, poupata znamenají
několik osob nebo věcí

Znamená-li podstatné jméno několik osob
nebo několik věcí, jest čísla množného.

Cvičení 15. Rozeznávejte číslo podstatných jmen
ve větách: Zedníci stavějí dům. Fialka libě voní.
Vlaštovka chytá mouchy. Na hlavě rostou vlasy. Hoši
trhali jahody. Toto jablko je červivé. Na jabloni rostou
jablka. V zahradě rostou květiny. Vojáci stříleli. Ku-
rátka sbírala zrnka. Pták má křídla.

Cvičení 16. Určujte číslo podstatných jmen ve
čl. 17. „Slepička dřímá“!

Cvičení 17. Pište v jednotném i množném čísle
podstatná jména:

a) muž, pekař, kovář, tesař, písař, sekáč, boháč,
nožič, hrnčíř, zajíc, lovec, rybář, kolář.

Vzor: muž — muži; kovář — kováři.

b) hoch, rak, kapr, mistr, jinoch, vojín, lenoch, vlk, sedlák, dělník, jelen, skřivan, drozd, strnad, chrt, havran, had.

Vzor: hoch — hoši; kapr — kapři.

c) buk, list, prst, žalud, luk, potok, ořech, sad, suk, plot, sud, kořen, buben, rok, krok, měch, hrad, most, dar, břeh, prsten, soud, záhon, pramen, vrch.

Vzor: buk — buky; list — listy.

d) nůž, keř, talíř, koš, rýč, pokoj, hrnec, stroj, krajíc, míč, koláč, kříž, koš, nápoj, meč, bič, háj.

Vzor: nůž — nože; keř — keře.

e) žena, sestra, dcera, liška, veverka, štika, ruda, vrána, jahoda, střecha, brána, socha, brada, zahrada, louka, cesta, bota, kláda, šiška, teta.

Vzor: žena — ženy; sestra — sestry.

f) okno, město, křídlo, kladivo, jablko, poleno, zrno, koleno, topůrko, kyvadlo, vědro, šídlo, struhadlo, dláto, slovo, zrcadlo.

Vzor: okno — okna; město — města.

g) zvíře, tele, jehně, hádě, house, děvče, poupě, hrabě, doupě, kuře.

Vzor: zvíře — zvířata; tele — telata.

Cvičení 18. Pište tato podstatná jména v množném čísle: barvíř; bednář, vojín, jelen, sad, drn, prut, moucha, roh, slovo, kvítko, talíř, krajíc, pán, kniha, klobouk, hvězda, kůň, hora, dítko, ořech.

Cvičení opakovací. Ze čl. 19. „Mlýnek“ vyhledejte podstatná jména a určujte jejich rod a číslo!

Slovesa.

§ 10.

Příklady. Žák píše. Slunce svítí. Slavík zpívá. Včela bzučí. Dítě si hraje. Kovář kove.

Slovy: píše, svítí, zpívá, bzučí, hraje si, kove pravíme, co osoby nebo věci dělají.

Slova, kterými pravíme, co osoby nebo věci dělají, jsou slovesa.

Cvičení 19. Říkejte slovesa, odpovídající k otázkám: Co dělá rolník? krejčí? zedník? kovář? pekař? zámečnick? obuvník? myslivec?

Co dělá pes? kočka? kuň? ovce? koza? žába? medvěd? vlk? jabloň? vítr? květ?

Co dělá kukačka? kohout? slepice? křepelka? husa? holub? kanárek? krocán? oheň? led?

Cvičení 20. Vypište z těchto vět slovesa:

Kuň táhne vůz. Žákyně píše. Bez kvete. Sekáč seče trávu. Pasák pase ovce. Květina vadne. Voda teče. Krejčí ušil kabát. Zahradník zalil zeleninu. Dítka poslouchají. Přejde jaro. Zazpívej, chlapečku! Natrháme květin.

Cvičení 21. Vypište slovesa ze čl. 13. „Zvuky a hlasy“!

Trojí čas sloves.

§ 11.

Příklady.

Žák se učí (teď).

Špaček štěbetá (teď).

Dívka zpívá (teď).

Slunce svítí (teď).

Pravíme-li slovesem, že osoba nebo věc **teď** něco dělá, značí sloveso čas přítomný.

Příklady.

Žák se učil (včera).

Špaček štěbetal (loni).

Dívka zpívala (před hodinou).

Slunce svítilo (minulý týden).

Pravíme-li slovesem, že osoba nebo věc **něco již** dělala, značí sloveso čas minulý.

Příklady.

Žák se bude učit (zítra).		Dívka bude zpívat (za týden).
Špaček bude štěbetat (v budoucím roce).		Slunce bude svítit (za hodinu).

Pravíme-li slovesem, že osoba nebo věc bude něco teprve dělati, značí sloveso čas budoucí.

Cvičení 22. Určujte čas v následujících větách! Potom říkejte věty v čase minulém:

Měsíc svítí. Vítr věje. Ovoce zraje. Rybář loví. Květina kvete. Louka se zelená. Spěchám domů. Zahradník ošetřuje květiny. Krejčí šije šaty. Učitel chválí žáka.

Cvičení 23. Říkejte věty ve cvičení 22. v čase budoucím!

Cvičení 24. Určujte čas sloves v těchto větách! Proměňte potom věty a) v čas přítomný, b) v čas budoucí:

Slunce vyšlo. Nastalo jitro. Skřivan zpíval. Včela sbírala sladkou šťávu. Pták letěl. Myslivec střílel. Hospodář jel na pole. Sekáč sekal. Pršelo. Hřmělo.

Cvičení 25. Poznávejte v následujících větách čas sloves! Pište potom věty a) v čase přítomném, b) v čase minulém:

Matka bude uklízet. Rolník bude orat. Pták bude zpívat. Hoch se bude radovat. Dědeček bude vypravovat pohádku. Děti budou poslouchat. Bude ticho. Žák bude říkat báseň.

Cvičení 26. Říkejte a pište věty ze čl. 13. „Zvuky a hlasy“ a) v čase minulém, b) v čase budoucím!

Číslo a osoba sloves.

§ 12.

Příklady. Hoch utká.	Hoši utíkají.
Slavík zpívá.	Slavíci zpívají.
Strom kvete.	Stromy kvetou.

Pravíme-li slovesem, že jen jedna osoba nebo jedna věc něco dělá, jest sloveso v čísle jednotném.

Pravíme-li slovesem, že několik osob nebo několik věcí něco dělá, jest sloveso v čísle množném.

Cvičení 27. Říkejte věty ve čl. 13. „Zvuky a hlasy“ v čísle množném!

§ 13.

Příklady. Václav, Miroslav a Vojtěch byli bratři. Jednou pravil nejstarší Václav: „(Já) jsem byl včera odpoledne na pasece; je tam plno jahod. Dnes po škole tam zase půjdu. Miroslave, (ty) půjdeš se mnou. — Natrháme jich hodně a přineseme Vojtěchovi; víš, že je (on) velice rád jí.“

Z řeči Václavovy poznáváme, že nejprve mluvil sám o sobě, potom mluvil přímo k Miroslavovi a konečně mluvil o Vojtěchovi.

Osoba, která mluví sama o sobě, je v řeči první osoba. — Osoba, ku které se mluví, je v řeči druhá osoba. — Osoba, o které se mluví, je v řeči třetí osoba.

§ 14.

Příklady.

Rád kreslím (já).	Rádi kreslíme (my).
Chodím rád do školy (já).	Chodíme rádi do školy (my).
Miluji rodiče (já).	Milujeme rodiče (my).

Sloveso, kterým osoba praví něco sama o sobě, je v první osobě.

(Ke slovesu v první osobě přimysliti si můžeme v čísle jednotném slovo já, v množném čísle slovo my.)

Cvičení 28. Říkejte a pište první osobu čísla jednotného i množného těchto sloves, přidávající slovec já nebo my: kresliti, zpívati, počítati, viděti, choditi, bráti, nositi, spáti, pozvati, modliti se, volati, vézti, seděti, mlčeti, státi, kovati, prositi.

Vzor: (já) kreslím — (my) kreslíme; zpívám — zpíváme.

§ 15.

Příklady.

Rád kreslíš (ty).

Chodíš rád do školy (ty).

Miluješ rodiče (ty).

Rádi kreslíte (vy).

Chodíte rádi do školy (vy).

Milujete rodiče (vy).

Sloveso, kterým někdo mluví přímo k osobě jiné, je v druhé osobě.

(Ke slovesu v druhé osobě přimysliti si můžeme v jednotném čísle slovo ty, v množném čísle slovo vy.)

Cvičení 29. Rozeznávejte v následujících větách osobu a číslo sloves: Čtu pohádku. Píšeš úlohu? Trhali jsme květiny. Volám bratra. Pamatujte si naučení matčino! V které lavici sedíte? Neházej kamením! Pletu punčochu. Počítám.

Cvičení 30. Říkejte a pište druhou osobu obojího čísla těchto sloves, přidávající slovec ty nebo vy: jezdit, honit, vařit, lehnout, pracovat, spát, poslouchat, práti, říkat, mluvit, malovat, milovat, sekati, ťukat.

Vzor: (ty) jezdíš — (vy) jezdíte; honíš — honíte.

§ 16.

Příklady.

Bratr se rád učí (on).

Sestra pomáhá matce (ona).

Děvče zametá (ono).

Bratři se rádi učí (oni).

Sestry pomáhají matce (ony).

Děvčata zametají (ona).

Sloveso, kterým mluvíme o jiné osobě nebo věci, je v **třetí osobě**.

(Ke slovesu v třetí osobě přimysliti si můžeme v jednotném čísle slovo on, ona, ono, v množném čísle slovo oni, ony, ona.)

Cvičení 31. Rozeznávejte osobu a číslo sloves ve větách: Pastýř pase stádo. Mluv upřímně! Dívka vyšívala. Dělník pracuje. Zahradníci vysazovali stromky. Lékaři léčili. Švadleny šily. Zvykejte práci! Půjdem na procházku.

Cvičení 32. Říkejte a pište třetí osobu obojího čísla sloves: šítí, nésti, rýti, péci, chváliti, seděti, žalovati, bédovati, hleděti, tisknouti, klečeti, sázeti, chvátati, trhati, počítati, loviti.

Vzor: (on) šije — (oni) šijí, nese — nesou.

§ 17.

Číslo sloves je dvojí: jednotné a množné. — Osoba sloves jest trojí: první, druhá a třetí.

Cvičení 33. Říkejte ve všech osobách čísla jednotného i množného věty: Trhám květiny. Učím se úloze. Sbíráám jahody. Pletu punčochu. Poslouchám rád rodičů. Mluvím o sestře. Čtu v knize. Volám přítele. Piji vodu. Běhám po lese. Chytám míč.

Vzor: 1. Trhám květiny. 2. Trháš květiny. 3. Bratr trhá květiny. Sestra trhá květiny. Pachole trhá květiny. — 1. Trháme květiny. 2. Trháte květiny. 3. Bratři trhají květiny. Sestry trhají květiny. Pacholata trhají květiny.

Cvičení 34. Rozeznávejte: a) čas, b) osobu, c) číslo sloves ve čl. 16. „Co se dělá nebo děje.“

Cvičení 35. Pište v množném čísle věty: Dívka zpívá. Hoch si hraje. Učíš se? Pojedu do Prahy. Čtu v čítance. Truhlář hobluje. Malíř maluje. Vozka jede do města.

Přídavná jména.

§ 18.

Příklady.

Jaký žák byl pochválen?	Pilný žák byl pochválen.
Jaký je strom?	Strom je vysoký.
Jaká je louka?	Louka je zelená.
Jaké je železo?	Železo je tvrdé.

Slovy: pilný, vysoký, zelená, tvrdé pravíme, jaké osoby nebo věci jsou.

Přídavná jména jsou slova, kterými pravíme, jaké osoby nebo věci jsou.

Cvičení 36.

Odpovězte k otázkám:
 Jaký je pes? sníh? otec? inkoust? list? papír?
 Jaká jest kočka? obloha? tráva? tabule? lilie?
 Jaké je zlato? stříbro? olovo? poupě? máslo? sklo?

Cvičení 37. V následujících větách tažte se na přídavná jména:

Led je hladký. Ovce jest užitečná. Pole jest úrodné. Krásný je svět. Voda je studená. Obraz je krásný. Mocný je Bůh. Růže je červená. Vysoká je hora. Kavka je černá. Obloha je zamračená.

Rod přídavných jmen.

§ 19.

Příklady. Dvůr jest veliký. Zahrada jest veliká. Pole jest veliké.

Přídavná jména jsou téhož rodu jako podstatná jména: mužského, ženského a středního.

Cvičení 38. Vyhledejte ve článku 15. „Jaké jsou věci“ přídavná jména a určete jejich rod!

Cvičení 39. Doplnějte přídavná jména, zapisujte je se jmény podstatnými:

tlust- kmen,	tlust- kůže,	tlust- poleno;
úzk- stůl,	úzk- cesta,	úzk- okno;
vysok- komín,	vysok- věž,	vysok- okno;
modr- kabát,	modr- obloha,	modr- kvítko;
sladk- cukr,	sladk- šťáva,	sladk- víno;
hlubok- rybník,	hlubok- řeka,	hlubok- studně;
poslušn- dítě,	poslušn- hoch,	poslušn- dívka;
piln- včela,	piln- dítě,	piln- žák;
blízk- pole,	blízk- les,	blízk- louka;
krátk- noc,	krátk- slovo,	krátk- den;
studen- sklep,	studen- voda,	studen- pivo.

Cvičení 40. Říkejte protivné vlastnosti podstatných jmen ve cvičení 39.!

Vzor:	tenký kmen,	tenká kůže,	tenké poleno;
	široký stůl,	široká cesta,	široké okno.

Číslo přídavných jmen.

§ 20.

Příklady. Most je široký.		Mosty jsou široké.
Lávka jest úzká.		Lávky jsou úzké.
Město je veliké.		Města jsou veliká.

Přídavná jména jsou téhož čísla jako podstatná jména: jednotného a množného.

Cvičení 41. Věty ve čl. 15. „Jaké jsou věci“ říkejte v množném čísle! — Napište věty ze čl. 15. v množném čísle!

Cvičení 42. Podle článku 83. odpovězte k těmto otázkám: Jaký pták je husa? — Jaké má peří? — Jaký má krk? — Jaký má zobák? — Jaké má nohy? — Jaké maso má husa?

II. Pravopis.

Slovo, slabika, hláska.

§ 21.

Příklady.

Minula noc. Nastal nový den.

Mi-nu-la noc. Na-stal no-vý den.

M-i-n-u-l-a n-o-c. N-a-s-t-a-l n-o-v-ý d-e-n.

Věta se skládá ze slov. Slova se skládají ze slabik. Slabiky se skládají z hlásek.

Cvičení 1. Rozeznávejte jednotlivá slova ve větách: Bohumilek ráno rychle vstal. Pozdravil tatínka i maminku. Sám se oblékl a umyl. Pomodlil se. Potom se nasnídal. Pak složil své učení a šel do školy.

Cvičení 2. Rozložte věty ve cvičení 1. ve slabiky a hlásky!

Cvičení 3. Rozkládejte věty čl. 3. „Jarní píseň“ ve slova, slova ve slabiky a slabiky v hlásky!

Znaménka rozdělovací.

§ 22.

Příklady. Slunce svítí. Vítr věje. Dub je lesní strom.

Každou větu počínáme psáti velikým písmenem. Na konci věty děláme tečku (.).

Cvičení 4. Opisující následující věty, začněte každou větu psáti velikým písmenem a na konci udělejte tečku:

a) květina vadne — kukačka kuká — kupec prodává zboží — dítě se směje — pes je věrný

zvíře — láhev je ze skla — ptáče sedí na stromě —
dítka se pilně učí —

b) na podzim se den krátí — včela bodá —
zvíře také cítí — metr je míra — síra je žlutá —
růže voní — zrno klíčí — pivo a víno jsou nápoje —

c) lilie je bílá — štika je dravá ryba — holub
letí do pole — bouře se blíží — vítr hučí — pra-
dlena suší prádlo — voda je nejzdravější nápoj —
hlad je nejlepší kuchař —

§ 23.

Příklady. Co jest orel? Koho milují rodiče? Kdo chodí
do školy?

Tážeme-li se větou, děláme na konci **otazník** (?).

Po otazníku začínáme psát novou větu **velikým**
písmenem.

Cvičení 5. Čtete pozorně čl. 10. „Co je to —
jak je to?“ a vyhledejte věty, které zakončeny jsou
otazníkem!

Cvičení 6. Opisujiče tyto věty, opatřete je otaz-
níky:

a) kdo šije šaty — kdo oře na poli — co žere
kůň — co dělá včela — koho milují rodiče — čeho
se bojí dítka — komu radí lékař — čemu se podobá
mosaz —

b) koho chválí matka — na čem sedí jezdec —
po čem touží hladový — za kým letěl jestřáb — čím
klátí vítr —

c) kde se učíme — kam veze rolník obilí — od-
kud vystupuje kouř — kdy kvete strom — kdy padá
sníh — jak zpívá slavík — které zvíře má rohy —
jaký je žák — proč sázíme stromy —

Cvičení 7. Napište odpovědi k otázkám ve cvičení 6. uvedeným!

§ 24.

Příklady. Buď poslušný! Nebuď vzdorovitý! Hochu, pilně se uč!

Rozkazujeme-li nebo voláme-li větou, děláme na konci vykřičník (!). Po vykřičníku začínáme novou větu psáti velikým písmenem.

Cvičení 8. Ze čl. 24. „Jak Bůh stvořil svět“ vyhledejte věty, které jsou zakončeny vykřičníkem!

Cvičení 9. a) Rozkaž hochovi:

aby se učil — aby pilně chodil do školy — aby ctil otce i matku — aby zazpíval píseň — aby chytil motýle — aby se podíval na oblohu — aby neházel kamením —

b) Rozkaž dívce:

aby se modlila — aby natrhala kvítí — aby uvila rodičům kytku — aby zametla světnici — aby se naučila přání k svátku — aby pomohla matce — aby k nám zítra přišla —

Cvičení 10. Napište věty, kterými jste ve cvičení 9. rozkazovali! Na př.: Uč se! Chod pilně do školy! atd.

§ 25.

Příklady. Jednou pravil otec synu svému Pavlovi: „Jsi-li uhřátý, nepij nic studeného!“

Byla vrba matička shrbená a staříčká; v zimě, v létě — rok do roka hověla si u potoka.

Ostatní znaménka rozdělovací jsou: čárka (,), středník (;), dvojtečka (:), uvozovací znaménka („“), pomlčka (—), znaménko rozdělovací (-) a závorky ().

Cvičení 11. Čtěte pozorně čl. 71. „Myší domeček“ a udávejte všechna znaménka rozdělovací!

Cvičení 12. Opište pozorně čl. 61. „Jeniček a hnízdo“ se všemi znaménky rozdělovacími!

Samohlásky krátké a dlouhé.

§ 26.

Příklady.

Kapr žije v rybnících.
Hoši se na ledě klouzají.
Švadlena šije šaty.
Mluvím o matce.
Ve škole píšeme úkol.
Ryba žije ve vodě.

Sestra vaří kávu.
Lékař léčí.
Šípek má trny.
Ó, ty matko!
Po dešti bývá duha.
Okolo zahrady je rýha.

Některé slabiky vyslovují se krátce, jiné dlouze.

Ve slabikách krátkých je krátká samohláska, ve slabikách dlouhých je dlouhá samohláska.

Krátké samohlásky jsou: a, e, i, o, u, y.

Dlouhá samohláska označuje se v písmě čárkou.

Dlouhé samohlásky jsou: á, é, í, ó, ú, ý.

§ 27.

a — á

Cvičení 13. Ze čl. 11. „Chyby“ vypište a) 10 slov, ve kterých je krátké a, b) 10 slov, ve kterých je dlouhé á!

Cvičení 14. Opisující věty, přidávejte správně a nebo á:

Krejčí šije k-bát. Za domem je zahr-da. Na noze je p-ta. V-pno se h-sí. Tr-va se zelená. H-vran

a d-tel jsou pt-ci. P-stýř p-se kr-vy. Vr-na kr-ká. M-k kvete. Pr-covati není h-nba. Pr-ce šlechtí.

M-stíme m-slem i s-dlem. V lese rostou j-hody a m-liny. K-n-rek zpívá. Pr-dlena m-chá pr-dlo. Tk-dlec tk-pl-tno. P-v má kr-sné peří. Ž-ba kv-če. Ml-tec ml-tí. Na r-ny se d-vá m-st. Po dešti bývá bl-to. Kupec prod-vá k-vu.

§ 28.

e — é

Cvičení 15. Říkejte a potom napište a) 10 slov s krátkým e, b) 10 slov s dlouhým é!

Cvičení 16. V těchto větách místo - pište vynechané e neb é:

Na řekách bývá l-d. Ztratil jsem p-ro. Zavírejte dv-ře! J-tel je píce. Chl-b se p-če z mouky. Ml-kařka prodává ml-ko. V l-tě bývá t-plo. Na st-ble je klas. Chl-v je pro dobytek. Ot-c jel na trh. P-s je věrné zvíře. Ot-c vydělává dětem chl-b. Sl-pice sn-se ročně více n-ž sto vajec. Slun-čko zas t-ple hřeje.

§ 29.

u — ů — ú

Příklady. Dub je strom. Zedníci stavějí dům. Zajíc se dal na útěk.

Také u s kroužkem (ů) čte se dlouze.

U s čárkou (ú) píše se jen na počátku slov.

Cvičení 17. Ze čl. 13. a 15. vypište a) 5 slov s kroužkovaným ů a b) 10 slov s u bez kroužku!

Cvičení 18. Opisujiče věty, doplňujte jednotlivá slova vypuštěným u, ů, ú:

T-žkou kreslíme. R-že je královnou květin. V -stech máme zuby. -hoř je ryba. Po lednu nastane -nor. R-kama pracujeme. Tr-hlář urobil st-l. Žák píše -kol (-lohu). Potok h-čí. K-ň táhne v-z. R-ce jsou -dy těla. H-sa je pták.

Po pondělku jest -terek (-terý). Vojín -datně bojoval. Topíme -hlím. Řeka teče -dolím. Má sestra se jmenuje R-ženka. Stařec se opírá o h-l. Sl-něčko se -smívá. Nad námi vládne B-h. -ředník jde do -řadu. Mám šaty r-žové barvy. Měj před starším -ctu! V devět hodin večer jdu na l-žko. K-řátka se líhnou z vaječ. Nehřeš, B-h tě vidí!

Souhlásky tvrdé.

§ 30.

Příklady.

Hynek, prohýbati se	hy (hý);
chyba, přichýliti se	chy (chý);
kytice, kývati	ky (ký);
dychtivý, nadýmati se	dy (dý);
motyka, týden	ty (tý);
nyní, hodný	ny (ný);
koryto, rýže	ry (rý).

Ve slabikách **hy, chy, ky, dy, ty, ny, ry** píše se vždycky **tvrdé y** nebo **ý**.

Slovou proto **h, ch, k, d, t, n, r** tvrdé **souhlásky**.

§ 31.

hy — hý

Cvičení 19. Povězte a potom napište 10 slov*) se slabikami **hy** nebo **hý**. Slova oddělujte čárkou!

*) Žáci buďtež případně otázkami na vhodná slova přivádění!

Cvičení 20. Opisujte věty a přidávejte ke slovům místo - slabiku **hy** nebo **hý**:

Kolo se po-buje. Vítr -bá stromem. Osel -ká. Ve škole zpíváme -mnu. Prut se pro-bá. Viděl jsem živého -la. Ptáček za-nul v zimě hladem.

§ 32.

chy — chý

Cvičení 21. Povězte a potom napište 10 slov, ve kterých jsou slabiky **chy** nebo **chý**!

Cvičení 22. Pište v následujících větách vypuštěnou slabiku **chy** nebo **chý**:

Špaček je -trý pták. Hoch -til motýle. -lí se k večeru. Matka -stá oběd. Udělal jsi -bu. -še je zbořena. -ba vládne člověkem. Zlata se rez ne-tá.

Cvičení 23. Odpovídejte písemně na otázky: Co má jelen na hlavě? Co dělá kočka? Jaké zvíře je liška? Kde vaří kuchařka? Co dělá ptáčník? Co opravuje žák v úloze?

§ 33.

ky — ký

Cvičení 24. Povězte a potom napište 10 slov se slabikami **ky** nebo **ký**!

Cvičení 25. Opisující tyto věty, doplňujte je slabikami **ky** nebo **ký**:

Nezralé ovoce bývá -selé. Dívka uvila -tičku. Mech je -prý (= měkký). Těsto -ne. Otec po-nul dítěti. Ospalec -vá hlavou. Malič- hrnec hned pře-pí. Zelí -še.

§ 34.

dy — dý

Cvičení 26. Napište 10 slov, ve kterých jsou slabiky **dy** nebo **dý**!

Cvičení 27. Doplňte tyto věty slabikami **dy** nebo **dý** a pak je napište:

Ryba —chá žabrami. Páv se na—má (= je pyšný).
Přepadený se brání —kou. —chám si do rukou. Stařec
je —chavičný. Kovář —má měchem. Umdlený —chtí
po odpočinku.

Cvičení 28. Odpovězte písemně k otázkám: Co se pohybuje u hodin? Jaký je ocet? Co vystupuje z komína? Z čeho kouří otec? Jaký bývá topol? Co uvila dívka z květin?

§ 35.

ty — tý

Cvičení 29. Říkejte 10 slov se slabikami **ty** nebo **tý**! Napište je!

Cvičení 30. Ve slovech těchto vět pište vynechanou slabiku **ty** nebo **tý**:

Brouk má —kadla. Ne—rej zvířat! —den má sedm dní. —to dívky jsou hodné. Zahradník přivázal strom k —či. V zahradě zraje —kev. Mo—kou kopeme. Cizího psa se nedo—kej!

§ 36.

ny — ný

Cvičení 31. Povězte a potom napište 5 slov se slabikami **ny** nebo **ný**!

Cvičení 32. V následujících větách pište místo slabiku **ny** nebo **ný**:

Železo je užiteč— kov. —ní je zima. Bože, odpusť nám naše vi—! Vrá— krákají. Na louce rostou květi—. Buď opatr—!

§ 37.

ry — rý

Cvičení 33. Napište 10 slov, ve kterých jsou slabiky **ry** nebo **rý**!

Cvičení 34. Ve slovech těchto vět pište vypuštěnou slabiku ry nebo rý:

Do polévky zaváří se —že. Mám —mu. Po dráze jezdí —chlík. Krtek —je. Chrt —chle běhá. Štika je dravá —ba. Ko—tem teče voda. Podél cesty je —ha.

Cvičení 35. Odpovězte písemně k otázkám:

Z čeho se dělají ploty? Kdo pase stádo? Kolik je dvakrát dvě? Jaký je havran? Z čeho se dělají hrnce? Z čeho se dělá sukno? Kdo ulovil rybu? Co je kapr? Kde se chovají kapři?

Cvičení opakovací. Opisující věty, místo - přidávejte po tvrdých souhláskách y nebo ý:

Stanislav běžel r-chle k otci. Dívk- trhají květin-, aby uvily k-tku. Strnad v zimě volá: „Pust' mne, str-če, do stodoly!“ Vlačovka ch-tá brouk-, housenk-, mouch-, komár-. Špaček je čistotn- a úlisn-. Pásla ovečk- v zeleném háječku. Sníh pokr-vá tvrdou zemi. Krut- mráz ten prst- štípe. Oděv kr-je naše tělo. Lakomec d-chtí po penězích. Stavení již ch-talo. Poustevník žil v jesk-ni. Pokr-vkou se příkr-váme. Junák nosí k-tku za kloboukem. Jsem zdrav jako r-ba.

Souhlásky měkké.

§ 38.

Příklady.

Žízeň, užitek, žito	ži (ží);
hovořiti, věříme, říjen	ři (ří);
šije, pěšina, šídlo	ši (ší);
číslo, sečítati, čistý	či (čí);
cihla, odelziti, císař	ci (cí);
jítko, krajina, jídlo	ji (jí);
divadlo, hodiny, díra	di (dí);
nikdo, honiti, níže	ni (ní);
ticho, matička, tíže	ti (tí);

Ve slabikách ži, ři, ši, či, ci, ji — di, ni, ti píše se vždycky měkké i nebo í.

Slovou proto ž, ř, š, č, c, j, ě, ň, t souhlásky měkké.

Poznámka 1. Měkké souhlásky označujeme háčkem (mimo j, c).

Poznámka 2. Ve slabikách di, ni, ti se měkkost hlásek ě, ň, t háčkem neoznačuje.

§ 39.

ži — ží

Cvičení 36. Povězte a potom napište 10 slov, ve kterých se píše slabika ži nebo ží. Slova oddělte čárkou!

Cvičení 37. Ve slovech uvedených vět pište vynechanou slabiku ži nebo ží:

Krtek je zvíře u—tečné. —vot lidský je v rukou Božích. —to roste na poli. Rolník po—ná oves. Vodou hasíme —zeň. Vá—me si starých lidí. Na trhu bývá —vo. U stolu je —dle.

§ 40.

ši — ší

Cvičení 38. Napište 10 slov se slabikami ši nebo ší!

Cvičení 39. V těchto větách pište místo - slabiku ši nebo ší:

Na mezích roste —pek. U—ma sly—me. Zajíc uháněl po pě—ně. Kdo potřebuje —dla? Tabule je dlouhá a —roká. Sestra —je ko—le. Nikoho nesmíš —diti! Hoch vypouštěl —py.

§ 41.

či, ci — čí, cí

Cvičení 40. Říkejte 5 slov se slabikami či nebo čí a 5 slov se slabikami ci nebo cí. Napište ta slova!

Cvičení 41. Opisující tyto věty přidávejte ke slovům vynechané slabiky či, ci nebo čí, cí:

Píšeme —slice. —stota půl zdraví. —cháme vůni. Modlíme se za —saře pána. —stota sluší tělu i duši. —kání toulají se světem. Zvíře —tí jako ty! Vojíni odpo—vají. —bule čpí do nosu. —žek je pták. To je —perný hošík! Přišel k nám —ziuec.

Cvičení 42. Odpovězte písemně k otázkám: Z čeho se staví dům? Kdo vás učí? Čím bodá včela? Čím teše tesař? Co roste na smrku? Co má kůň v ocase? Co dělá švadlena? Co nosíme na těle? Z čeho čtete? Jak se jmenuje malá růže? Po čem touží unavený? Na čem roste planá růže?

§ 42.

ři — ří

Cvičení 43. Povězte a potom napište 10 slov, ve kterých jsou slabiky ři nebo ří!

Cvičení 44. Ve slovech následujících vět pište vynechanou slabiku ři nebo ří:

Vě-me v jednoho Boha. Maso se va—. Pán Bůh všechno —dí. —jen je desátý měsíc. Buď vždy zdvo—lý! Jak tobě —kají? Vojsko se zmocnilo —še. Na poli roste —pa. Matka va—la oběd.

§ 43.

ji — jí

Cvičení 45. Napište 10 slov se slabikami ji nebo jí!

Cvičení 46. V těchto větách pište ve slovech místo - slabiku ji nebo jí:

Z -skry bývá oheň. Kra-na je kus země. Nikdo nemůže bez -dla žít. Přijď -stě k nám! Ryba má -kry. V zimě na stromech bývá -novatka. -cnem polykáme. Dobré -tro!

Cvičení 47. Odpovězte písemně k otázkám: Co dělá myslivec? Kdo vydělává kůže? Na čem trpěl Pán Ježíš? Který je devátý měsíc? Čím se v posteli přikrýváme? Která rostlina pálí? Do čeho dáváme sůl? Co má kůň na šíji?

§ 44.

di — dí

Cvičení 48. Říkejte a potom napište 10 slov se slabikami di nebo dí!

Cvičení 49. Opisující následující věty, přidávejte ke slovům vynechanou slabiku di nebo dí:

Řemeslník pracuje v -lně. Ho-ny se opozdují. Dědoušek še-ví. Kvapné -lo není dobré. Ro-če a děti jsou ro-na. Bůh nás bude všecky sou-ti. -tě miluje otce i matku. -voký kůň se splášil. Bratr šel do -vadla.

§ 45.

ni — ní

Cvičení 50. Napište 10 slov, ve kterých jsou slabiky ni nebo ní!

Cvičení 51. Ve slovech těchto vět pište vypuštěnou slabiku ni nebo ní:

Obchod-ci kupují a prodávají zboží. -kdo není bez chyby. -tař prodává -ti. Nesmíš -kdy lhát! Máme dvě svět-ce. Řeka zaplavila -žinu. Sestra koupila tka-ce.

§ 46.

ti — tí

Cvičení 52. Povězte a potom napište 10 slov se slabikami ti nebo tí!

Cvičení 53. Opisující následující věty, přidávejte ke slovům vypuštěnou slabiku ti nebo tí:

Zloděj u—ká. Ma—čka učila mne modlitbě. Ať je ve škole —cho! Slepice hrabe se na sme—šti. Co kupuješ, musíš zapla—ti. Koně —ží břemeno. —še, otec spí!

Cvičení 54. Odpovězte písemně k otázkám:

Co vyhrabala myš? Čím šije švadlena? Co padá v zimě? Koho milují rodiče? Co dělá drvoštěp? Co váže knihař? Co staví vlaštovka? V čem se zadělává na chléb? Čím kove kovář? Co dělá mlátec? Čemu se učíme z knihy?

Cvičení opakovací. Opisující následující věty, pište místo - po měkké souhlásce i nebo í:

Šavle ř-ně-. Medvěd mruč-. Uš-ma poslouchám. V zahrádce hojně květ-n roste. V rod-ně porouč- otec. Chudobné dět-čky zle se měly. Stoj- jabloň v š-rém pol-. Stařena slepá z kostela kráč-. Koroptev vylétěla ze ž-ta. Jen-ček našel hn-zdo loni na jabloni. Co tě, skř-vánku, ze sna budí? Dobré j-tro, můj žlutáčku!

Cvičení opakovací. V uvedených větách před - určete vždy souhlásku a povězte, budete-li psátí y (ý) nebo i (í):

Měj své kn-h- v č-stotě! R-by ž-jí v řekách, v potoc-ch, v r-bn-c-ch, v moři. Byla vrba mat-čka, shrbená a stař-čká. Nepož-vej nezralého ovoce! R-bář ch-t-l r-bu na ud-ci. Nejzdravější nápoj je č-stá pramen-tá voda. Nekoupej se an-brzo po j-dle, an-dokud jsi uhřát! Pán Bůh dobr- jest. Holub je velmi

č-stotn-. Pes č-há na zaj-ce. J-ška (j-cha) se dává do polévka-. Lékař o nemocném poch-boval. Boj se Boha, st-d se lidí!

§ 47.

Příklady.	Božena	že;
	řemen	ře;
	šediny	še;
	čelo	če;
	cesta	ce;
	jehla	je;
	děti	dě;
	němota	ně;
	těšiti	tě.

Ve slabikách dě, ně, tě se měkkost hlásek ě, ň, ě háčkem neoznačuje.

§ 48.

— dě —

Cvičení 55. Povězte a potom napište 10 slov, ve kterých je slabika dě!

Cvičení 56. V těchto větách pište ve slovech místo - slabiku dě:

Co -láte? Za dobrodiní po-kuj! Roz-lej oheň!
-deček vypravuje pohádku. Jsme -ti. Chodíme
v ne-li do kostela. Metr se -lí ve sto centimetrů.

§ 49.

— ně —

Cvičení 57. Napište 10 slov se slabikou ně!

Cvičení 58. Opisujiče tyto věty, přidávejte ke slovům vynechanou slabiku ně:

Je -mý jako ryba. Dědečku, povídejte nám -co!
Neh-vej se na nás! Přišel k nám -jaký pán. Jezdci
uhá-li po silnici. Ra-ný vojín klesl.

§ 50.

— tě —

Cvičení 59. Říkejte a potom napište 10 slov se slabikou tě!

Cvičení 60. Ve slovech následujících vět pište vypuštěnou slabiku tě:

Člověk má přímé -lo. -šíme se na jaro. -žko bez křídel lítati. -sto zvolna kyne. Rodiče mají z dítek po-šení. Pachole je -kavé (= nestálé).

Cvičení opakovací. V těchto větách pište vynechané e:

Kož-luh vyd-lává kůži. Kočí práská bič-m. Všude je plno sn-hu. Pes je na ř-t-zu. Hlava je část lidského t-la. Bůh nás může všude vid-ti. D-va n-má ř-či n-má. Co můžeš dnes d-lati, d-lej hned! Venku lež-lo mnoho sn-hu. D-včátku zemř-la matička. Kůň ř-htá. Kočka př-de. Ned-le je den Páně. Pes št-ká.

Obchodník prodává látky vln-né a bavln-né. Od-v kryje naše t-lo. Každý musí n-co d-lati. Otec pod-lil dítky. Lékař pot-šil nemocného. Potkalo nás nešt-stí. Hodnému ž-lná Bůh. Kuře bylo opař-no. Dělník okopává ř-pu. Hoch upadl a ud-lal si bouli na č-le. Ž-ny nesly koše a nůše. Dívka č-tla báseň. Pilného uč-ní neomrzí. Ř-ka teče do moře.

Dvojhláska ě ve slabikách bě, pě, vě, mě.

§ 51.

— bě —

Cvičení 61. Povězte a potom napište 10 slov, ve kterých je slabika bě!

Cvičení 62. Opisující tyto věty, přidávejte ke slovům vynechanou slabiku **bě**:

Ubožák —duje. —lice je ryba. Voda s hor rychle —ží. —lásek je motýl. Matka nás volá k o—du. Kolo třikrát o—hlo. Pře—hl nám zajíc přes cestu.

§ 52.

— mě —

Cvičení 63. Napište 10 slov se slabikou **mě**!

Cvičení 64. Slova následujících vět doplňte vypuštěnou slabikou **mě**:

V noci svítí —síc. Kotel bývá z —di. Jak se jmenuje toto —sto? Praha je —sto stovčaté. Kolik —síců má rok? Metrem —říme. —chýř plove na vodě. Učíme se z pa—ti.

§ 53.

— pě —

Cvičení 65. Říkejte a potom napište 10 slov se slabikou **pě**!

Cvičení 66. Ve slovech těchto vět pište vynechanou slabiku **pě**:

Pták —je (= zpívá). Po bouřce bývá —kně. Lesem se táhne —šina. Hlína se —chuje. Zahrádku znám —knou. Ovce je tr—livá. Na stromě sedí —nice.

§ 54.

— vě —

Cvičení 67. Povězte a potom napište 10 slov, ve kterých je slabika **vě**!

Cvičení 68. Místo - pište v následujících větách slabiku **vě**:

Vítr —je. Bůh je —čný. Pes —tří lišku. Ne—řím všemu, co slyším. Buď ke každému pří—tiv! Oděv

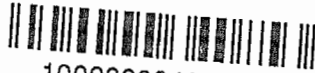
chrání před -trem a deštěm. Dů-řuj v Boha!
Pradlena -ší prádlo.

Cvičení opakovací. V těchto větách místo -
přidávejte dvojhlásku ě:

Člov-k miní, Pán Bůh m-ní. Zav-s ten obraz!
Chodíme p-šky. Hoch dostal odm-nu. Naslouchám
ptačímu zp-vu. Pov-z pravdu! Když je hra nejp-knější,
přestaň! Žebrák trp-l hlad. V-říme v jednoho Boha.

Nestůj na sv-tle! Poutník putuje sv-tem. M-síc
má čtyři čtvrti. P-nkava p-nká. Křepelka volá: P-t
peněz! P-t peněz! Špaček je v-tší než hodný vrabec,
menší než malý holub. Na nám-stí je kašna. Dítko
se zimou chv-lo. Sníh se b-lá.

UK VSP HK

100000034085

OBSAH.

	Strana
I. Větosloví a tvarosloví.	
O větě vůbec	3
Podmět a přísudek	4
Podstatná jména	6
Rod podstatných jmen	6
Číslo podstatných jmen	7
Slovesa	9
Trojí čas sloves	10
Číslo a osoba sloves	11
Přídavná jména	14
Rod přídavných jmen	15
Číslo přídavných jmen	16
II. Pravopis.	
Slovo, slabika, hláska	17
Znaménka rozdělovací	17
Samohlásky krátké a dlouhé	20
Souhlásky tvrdé	22
Souhlásky měkké	25
Dvojhláska ě ve slabikách bě, pě, vě, mě	31